

ÜRGÜP TEMENNİ MAHALLESİ: DOKUSU, YAPILARI VE KORUNMA SORUNLARI

TEMENNİ NEIGHBORHOOD IN ÜRGÜP: TEXTURE, STRUCTURES AND CONSERVATION PROBLEMS

Aytülü DIRİK*

Öz

Kapadokya Bölgesi'nin önemli yerleşimlerinden biri olan Ürgüp kenti tarihi neolitik döneme kadar dayanan eski bir yerleşimdir. Temenni Mahallesi ise bu tarihi kentin ilk yerleşim alanlarından biridir. Ürgüp'ün simgesi olan ve kentte önemli bir seyir terası konumunda bulunan Temenni Tepesi'nin eski bir kült merkezi olduğu da bilinmektedir. Ürgüp Temenni Mahallesi organik tüf kaya dokusu, cami, mescit gibi anıtsal yapıları, sokak dokusu, geleneksel sivil mimari yapıları ile farklı dönemlerin kültürel, sosyal ve fiziksel özelliklerini gösteren önemli bir doğal-kültürel miras alanıdır. Alanda kentsel doku bütünlüğü korumasına rağmen mahalle fiziksel ve sosyal birçok sorunla karşı karşıyadır. 3. Derece Doğal Sit Sınırı ve Kentsel Arkeolojik Sit Sınırı içerisinde kalan bu alanın korunmasının sürdürülebilirliği, alanın özgünlük ve görsel zenginlik işlevinin korunması önemli bir konudur. Çevre mirası olarak değerlendirilen Temenni Mahallesi'nin, mimari ve kentsel dokusu özelliklerinin korunması, alana özgü geleneksel yaşam kültürünün özgününe sadık şekilde onarılması ve yeniden işlevlendirilmesi önemli bir konudur. Bu çalışmada, Temenni Mahallesi'nin kentsel doku ve geleneksel konutlarının özellikleri ve korunma sorunlarının sunulması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında mahallenin özgün fiziksel ve sosyal özelliklerinin yanında günümüze dek geçirdiği süreç, dokusu ve konutlarının güncel durum ve sorunları da aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ürgüp, Temenni Mahallesi, Doğal-Arkeolojik Sit, Tarihi Doku, Korunma

* Öğr. Gör., Kapadokya Üniversitesi, Mimari Restorasyon Programı, Nevşehir.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1245-3974> ♦ E-mail: aytulu.tercanli@kapadokya.edu.tr

Yazıda kullanılan kısaltma ve simgeler:

ICOMOS: Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi, **KTVKYK:** Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, **TMMOB:** Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği, **EUROPA NOSTRA:** Avrupa Kültürel Miras Kuruluşları Federasyonu, **Bk.:** Bakınız

Abstract

Different cities and towns in Anatolia form the urban texture with the original houses built to meet the need for shelter and the combination of these houses. These buildings reflect social, technological and economic lifestyle of the period in the most rational way and they are the original examples of both life culture and architectural culture. Settlements with unique textures, which carry the traces of the past and are in constant motion, need to be protected with site-specific multifaceted approaches. The aim of this study, which is handled with the understanding of shared memory and responsibility for protection, is to protect the natural and cultural heritage values of the Temenni Neighborhood of Ürgüp, one of the important symbols of the Cappadocia Region, to make a documentation study on the civil architectural texture of the neighborhood and to determine its protection problems. In this context, the historical buildings and streets in the neighborhood were visited by conducting field studies, and the drawings of some buildings whose facades were documented with photographs were made. In the houses examined, places such as courtyards, sofas, rooms, tafana (kitchen), barns and cigars, which reflect the traditional texture, were determined. It is seen that the texture is formed by the intertwining of rock carving and the physical environment made by human hands as a whole. The houses built with the masonry stone architecture, which is the local construction system of the region, were generally built as two floors.

The neighborhood is located within the borders of Natural and Urban-Archaeological sites. Unfortunately, a holistic understanding of protection has not yet developed in the neighborhood, which includes different layers of protection. In this context, many conservation problems have been identified within the scope of the study. One of the important threats in the area is the melting and losing shape of the Temenni rock due to external climatic conditions. The unconscious expansion of this rock-carved texture causes great problems. As a result of the increasing use of tourism in the neighborhood, many buildings have been abandoned and the traditional texture has remained largely idle. According to the results of the texture analysis studies carried out in the neighborhood, which has many functional, social and physical problems, the original texture resists to survive with a small number of examples. In addition to these, many problems have been identified respectively, such as theft of the stones of the ruined buildings, the elements that create visual pollution on the facades, the unqualified additions made with the wrong materials, the use of materials that are not suitable for the original texture. In this research, it is suggested to find a solution to this problem identified in the neighborhood within the boundaries of the site and to intervene in the area by drawing a common roadmap for local administrations, universities and the field presidency in this context.

Keywords: *Urgup, Temenni, neighborhood, Natural-Archaeological Site, Historical Tissue, Conservation*

Giriş

Tarihi sürekliliğin bir ürünü olan kentler farklı dönem ve kültürlerin yaşam biçimleri, estetik anlayışları, teknolojik olanaklarının somut birer yansıması olarak meydana gelen değişim, dönüşüm ve oluşum sonunda şekillenmiştir¹. Aynı zamanda farklı şekillerde fakat eşit olarak herkese ait açık bir kültür alanı olan kent insanın kendine ait yarattığı alan ve zaman içinde insanı oluşturan kültürel bir yerleşim alanıdır². Geçmişin izlerini taşıyan ve sürekli devinim içerisinde olan özgün dokulara sahip yerleşimlerin alana özgü çok yönlü yaklaşımlar ile korunması gerekmektedir. Günümüzde insanlık birçok değişiklikle karşı karşıyadır. Bu değişiklikler tarihi kentleri derinden etkilemektedir. Nüfus hareketliliği, ekonomik sorunlar, siyasi- sosyal sebepler, afetler, doğal bozulmalar gibi birçok neden tarihi kentlerin olumsuz şekilde etkilenmesine sebep olmaktadır³. Kentlerin büyümesi, yeni karayolu sistemleri, mevcut kent dokusunun ölçeğini ve biçimini etkileyen hızlı gelişmeler sonucunda kültürel mirasın tahribine karşı üstün çevre değerlerini korumak adına önlem almak gerekmektedir⁴.

Somut ve somut olmayan miras değerlerinin korunması toplumun geçmişindeki yaşantıyı “anı değeri” olarak aktarırken, kültürel kimliğin gelecek nesillere aktarılması ise süreklilik açısından önemlidir. Bu kapsamda ICOMOS’un Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü’nde geleneksel yapıların ayırt edici özellikleri şu şekilde paylaşılmıştır. “Toplumca paylaşılan bir yapı geleneği, çevreye uygun yöresel veya bölgesel bir kimlik; üslup, biçim ve görünüş tutarlılığı veya geleneksel yapı türlerine bağlılık; anonim olarak aktarılan geleneksel tasarım ve yapı ustalığı; işlevsel, sosyal ve çevresel kısıtlamalara etkin olarak cevap verebilme; geleneksel yapı sistemlerinin ve zanaatlarının etkin uygulaması” olarak tanımlanmıştır⁵. Türkiye de ise “1710 sayılı Eski Eserler” kanunu 1973 yılında çıkarılmış ve bu tarihten sonra geleneksel konutların miras olarak tespit edilmesi ve korumanın çevre ve doku ölçeğinde ele alınması kararlaştırılmıştır.

Koruma sorumluluğu bağlamında ele alınan bu çalışmanın amacı, Kapadokya Bölgesi’nin önemli simgelerinden biri olan Ürgüp yerleşimi Temenni Mahallesi’nin doğal ve kültürel miras değerlerinin korunması, mahallenin sivil mimari dokusu üzerinden bir belgeleme çalışması yapılması ve mahallenin koruma sorunlarının tespit edilmesidir. 2014 yılında hazırlanan Ürgüp Koruma Amaçlı İmar Planı verilerine göre Temenni Mahallesi 3. Derece Doğal Sit Sınırı ve Kentsel Arkeolojik Sit⁶ Sınırı içerisinde yer almaktadır⁷ Mahallenin somut kültürel miras değerleri antik döneme tarihlenen arkeolojik

1 Altınöz, 2010, 18.

2 Erzen, 2015, 108.

3 Ahunbay, 2019, 77.

4 Erder, 2020, 289.

5 ICOMOS, 1999.

6 Ürgüp Temenni Mahallesi Nevşehir Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu’ nun 6/1/1984 gün ve 61 sayılı ilke kararı ile kentsel+ arkeolojik sit statüsü ile koruma altına alınmıştır.

7 Ürgüp Belediyesi Arşivi, 2021.

kalıntılar⁸ ve Türk dönemine tarihlenen anıtsal (cami, türbe, kütüphane, okul (rüştiye), çeşme) yapılarıdır⁹. Temenni Tepesi arkeolojik kalıntılarının üzerinde bulunan mahallede Roma döneminden Osmanlı dönemine kadar uzanan zaman aralığına tarihlenen özgün niteliklere sahip geleneksel konutlar¹⁰ bulunmaktadır.

Fot.1: Ürgüp Dereler Mahallesinden Temenni'ye Bakış

Kentsel arkeoloji, yaşayan bir yerleşme içinde, artık var olmayan bir kültüre ilişkin halen izlenebilen veya araştırmalar sonucunda ortaya çıkan arkeolojik değerlerin korunması, sunumu ve günümüz yaşamı ile ilişkisinin düzenlenmesi olarak bilinmektedir. Bu alanların korunması bir taraftan kentin geçmişini ortaya çıkarırken diğer taraftan da geçmişin izlerinin kent ile bütünleşmesini sağlayarak kullanılması amaçlanmaktadır¹¹. Bu bağlamda Ürgüp Temenni Kentsel Arkeolojik sit alanının¹² kentin geçmişine ait izlerini, yerini, günümüz ile nasıl bütünleştiğini belirlemek bunun için bir envanter çalışması yapmak ve arkeolojik değerlere ilişkin uygulamaya yönelik kararların üretilmesi önemli bir konudur. Görselde tarihi Temenni kayası ve eteklerinde yer alan eski kale sınır izleri görülmektedir.

8 Türkmen, 1999, 24.

9 Eravşar, 1993, 65.

10 2014 yılı Ürgüp Koruma Amaçlı İmar Planı verilerine göre toplam 53 adet tescilli parsel kaydedilmektedir.

11 Özgönül & Madran, 2011, 29.

12 Yerleşimde yer alan sit alanları, Ürgüp Kenti'nin Damsa Çayı batısında kalan ve kuzey-güney doğrultusunda uzanan kesimi olup, kentin merkez ve önemli turizm etkinlikleri işlevini barındırmaktadır.

Fot. 2: Temenni Mahallesi Arkeolojik Sit Alanı (Ürgüp Belediyesi Arşivi, 2021)

Çalışma sınırları; Ürgüp doğal ve tarihi yerleşiminin önemli bir alanı olan Temenni mahallesidir. Ürgüp Temenni Mahallesi ile ilgili yapılan çalışmalar incelendiğinde akademik bir çalışmaya rastlanmadığı görülmektedir¹³. Çalışmada mahallenin genel tarihsel doku özellikleri yanında mahallenin özgün konutlarının mimari özelliklerinin de sunulması amaçlanmıştır. Bu kapsamda tarihi kaynaklar ve bilimsel araştırmalar taranmıştır. Mahallenin tarihi dokusu ve konutlarına ait bilgiler, Ürgüp Belediyesi, Kapadokya Alan Başkanlığı ve çeşitli mimarlık ofisleri ile görüşülerek elde edilmiştir. Bu kapsamda, alan çalışması yapılarak mahalledeki tarihi yapılar ve sokaklar gezilmiş, yapıların cepheleri fotoğraf ile belgeleme yapılmıştır. Aynı zamanda mahallede analiz çalışmaları yapılarak yapıların kullanım ve korunma durumları tespit edilmiştir. Ayrıca mahallede yer alan tescilli ve genel olarak özgün niteliklerini koruyan 3 yapının cephe ölçümleri alınmış ve çizimleri yapılmıştır¹⁴. Dokuyu oluşturan 2 adet yapının çizimleri ise farklı mimarlık ofislerinden¹⁵ alınmıştır. Mahalle sakinleri ile görüşmeler yapılarak sözlü bilgiler edinilmiştir. Mahallede yapılan incelemeler sonucunda korunacak değerler, bozulmalar, tehditler saptanmış ve çözüm önerileri geliştirilmiştir.

13 Mahalle ile ilgili sadece Ürgüp Belediye arşivinden 2011 yılında hazırlanan Temenni Tepesi Kentsel Tasarım Projesi verilerine ulaşılmıştır. Yapılan görüşmelerde mali sebepler nedeniyle uygulanamadığı ve fikir projesi düzeyinde kaldığı belirtilmiştir. Tam metin için Bk. 2014 Ürgüp Koruma Amaçlı İmar Planı Raporu.

14 2021-2022 öğretim yılı Kapadokya Üniversitesi Mimari Restorasyon Programı Koruma Teknikleri Stüdyosu dersi kapsamında öğrenci arazi çalışmalarında toplanılan verilerden yararlanılmıştır.

15 Yapıların rölöve çizimlerini paylaşan Atölye A2 ve Kabaltı Mimarlığa teşekkürlerimi sunarım.

Ürgüp Yerleşimi ve Temenni Mahallesi

Kapadokya Bölgesi sınırları içerisinde yer alan Ürgüp yerleşimi Nevşehir ilinin yaklaşık 20 km doğusunda yer almakta olup yerleşimin doğusunda Kayseri, batısında Nevşehir, kuzeyinde Avanos, güneyinde ise Niğde illeri bulunmaktadır.

Şek. 1: Temenni Mahallesi'nin Ürgüp İçerisindeki Yeri ve Mahalle Sınırı, (Google Earth'den alınmıştır, 2021)

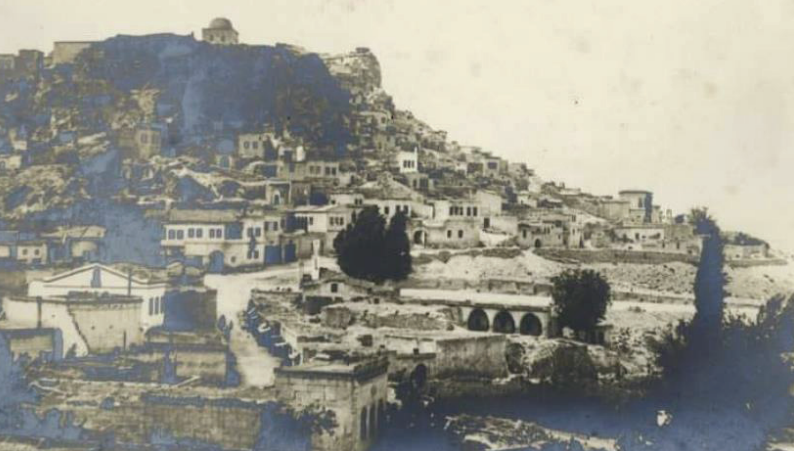
Ürgüp ve civarındaki volkanik-erozyonal vadiler çok eski zamanlardan beri yerleşme yeri olarak kullanılmıştır. Yerleşimde yapılan araştırmalarda Hitit, Asur, Med, Pers, Roma, Bizans, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı egemenliğine ev sahipliği yaptığı bilinmektedir. Ürgüp Bizans, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Egemenliğinin izlerinin görüldüğü tarihi bir kenttir. Yerleşimde 1924 nüfus mübadelesine kadar gayrimüslim ve Müslümanların beraber yaşadığı bilinmektedir¹⁶.

Ürgüp kentinde 1476 tarihine ait eski tarihsel yazılı veriler bulunmaktadır. Bu dönemde Karaman eyaletine bağlı olan Ürgüp kazası, 1518 yılındaki idari düzenleme ile Niğde Sancağına bağlanmıştır. 1518 yılı kayıtlarında yerleşimde 435 kişinin (381 kişi Müslüman, 54 kişi ise Hristiyan) yaşadığı, hane sayısının da 248 olduğu bilinmektedir. Halkın büyük çoğunluğunun ziraat ile uğraştığı bilinmektedir¹⁷. Bu tarihteki yazılı kayıtlar incelendiğinde yerleşimde yedi mahalle bulunduğu birinin gayrimüslim, altı mahallenin ise Müslüman mahallesi olduğu bilinmektedir. Kağrı pınar, Çukur, Temenna, Yerer, Geren ve Bucak mahalleleri Müslüman mahallesi iken, Gebran mahallesi ise bu tarihte kasabada gayrimüslimlerin yaşadığı tek mahalledir. 16. yüzyıl Ürgüp kasabası verilerine göre Temenna ismiyle geçen mahallede 34 hane ve 50 kişi yaşadığı kaydedilmiştir¹⁸.

16 Korat, 2003, 25.

17 Oflaz, 2004, 42.

18 Oflaz, 1992, 52.

Fot. 3: Ürgüp 1933, (Evkaf Meclis Reisi Sadettin Bey'in Albümü'nden aktaran Cappadocia Explorer, 2021)

Anadolu kentlerinin mekânsal yapısı 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar durağan niteliğini korurken 19. yüzyıl sonuna doğru büyük bir değişim sürecine girmiştir¹⁹. Bu konuda benzer bir görüşü aktaran Ergenç ise Osmanlı klasik dönem mahallelerinin *unique* bir kültürü barındırdığını, mahalleler arasında kültür farkının somut olarak görülebildiğine değinmiştir. 19. yüzyıla gelindiğinde ise bu durumun değişmeye başladığı ve farklı inanışlara sahip grupların ortak mahallelerde bütüncül bir şekilde yaşayabildiğini vurgulamıştır²⁰. Çalışmanın konusu olan Ürgüp yerleşiminde 1914 yılında kaydedilen Salname verilerine göre yerleşimde Müslüman, Rum Ortodoks, Ermeni ve Protestan hanelerin varlığı bilinmektedir. Bu dönemin nüfus sayımı bilgilerine göre, 11.680 İslam, 6300 kişi ise Rum'dur. Bu tarihte yerleşimdeki Müslüman mahalleleri Süphan Verdi, Dere Aşağı, Dere Yukarı, Davut Ağa, Cami-i Kebir, Temenni, Esed Ağa, Musa Efendi, Yunak, Peder, Esbelli ve Kez mahalleleridir. Yerleşimdeki Hristiyan mahalleleri ise Kapudan, Samuil, Mubayacı, Sarumsaklı ve Duayeri mahalleleridir. Bununla birlikte Kapudan, Samuil ve Duayeri mahallelerinde Hristiyan ve Müslümanların beraber yaşadıkları bilinmektedir. Yine 19. yüzyıl verilerine göre her Müslüman mahallesinde bir iptidai (ilkokul), rüştiye (ortaokul), medrese ve cami olduğu kaydedilmektedir²¹.

Ürgüp tarihi kent dokusunu Temenni Tepesi ve Esbelli kayasını merkez alarak güney yönüne doğru gelişen alan oluşturmaktadır. Bu alan belirgin görsel çevre öğeleri, doğal ve kültürel referans noktaları olup kentin fiziksel kimliğini belirleyen en önemli alanlardan birisidir. Ürgüp sit alanları içerisinde yer alan ve alanın işlevsel açıdan en

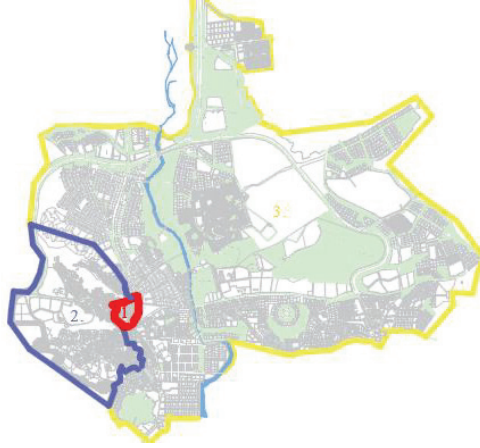
19 Aktüre, 1978, 24.

20 Ergenç, 1984, 70.

21 Öger & Özdem, 2013, 95.

önemli bölümünü ise Temenni Tepesi ve Kadı Kalesi ile sonlanan bir sırtın iki tarafında yer almaktadır. Bu sırtın kuzeydoğu cephesinde Kayakapı Mahallesi yer alırken, güneybatı cephesinde Esbelli, Yunak, Musaeferdi, Yeni Cami Dereler mahalleleri yer almaktadır ve alanlar kentsel sit alanı olarak bilinmektedir. Temenni tepesi ve yakın çevresini içerisine alan kesim Kentsel+Arkeolojik sit olarak belirlenmiştir. Kentsel sit verilerine ve alandaki arkeolojik kalıntılara göre Temenni Tepesi'nin Ürgüp'ün ilk yerleşim yeri olduğu bilinmektedir. Bu kapsamda Ürgüp Belediyesi'nden temin edilen Ürgüp Koruma Amaçlı Uygulama İmar planı altlık olarak kullanılmış ve kentin gelişim evreleri harita üzerinde işaretlenmiştir. Bu harita üzerinden Ürgüp'ün yerleşim evreleri incelendiğinde Temenni Tepesi'nin ilk yerleşim evresi olduğu bilinmektedir. İkinci evrede, Temenni Tepesi'ndeki yerleşimin uzantısı olarak bilinen ve kuzeybatı cephede yer alan Kayakapı mahallesidir. Üçüncü evre, Temenni Tepesi'nin güney ucundan başlayarak İstiklal Caddesi'nin iki tarafına doğru gelişmiştir. Dördüncü evre ise Mustafapaşa yolundan başlayarak Duayeri mahallesini içine alan alandır. Bu alanlar kentin en fazla engebeli yerleridir. Bu alanlarda en önemli topografik elemanlar Temenni Tepesi ve Kadı Kalesi yükseltilerinin oluşturduğu sırtlardır. Bu alan içerisinde eğim %20-30 aralığında olup, arazi eğimi nedeniyle kaya oyma damları bulunan yapılar bulunmaktadır²².

Çiz.1:
Ürgüp Kent Planı

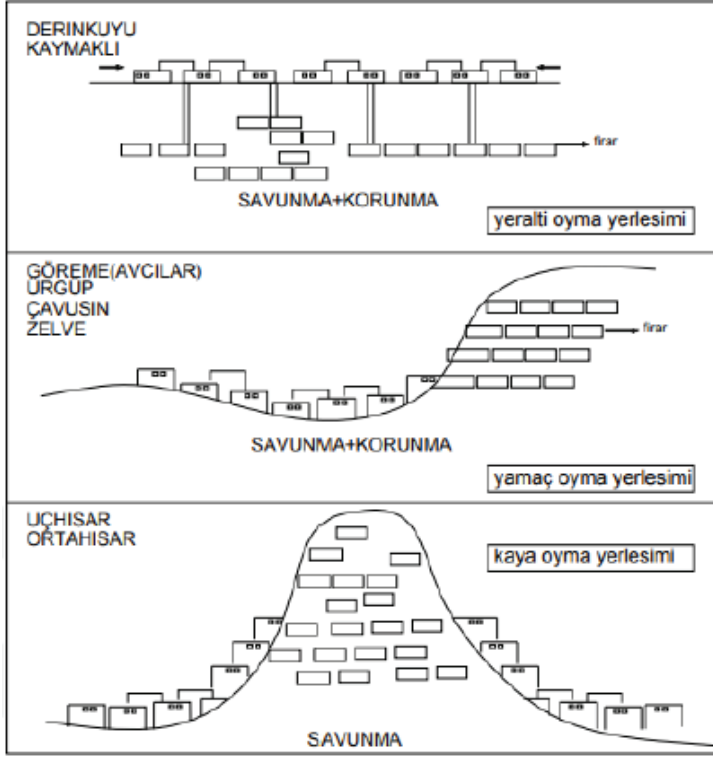

Temenni Mahallesi'nin Özgün Doku ve Mimari Özellikleri

Kapadokya Bölgesindeki yerleşim dokularını konumlarına göre üç gruba ayıran Binan²³, Ürgüp kentini *vadi yamacına kurulu yerleşim* olarak nitelendirmiştir. Bu yerleşimde, yamaca oyularak korunma amacıyla yapılan mekanlardan başlayarak vadi eteklerinde ve vadi içerisinde yapılan diğer mekanlardan oluşmaktadır.

22 UTTA Planlama Projelendirme Danışmanlık Tic. Ltd. Şti, 2014, 66-86.

23 Kapadokya Bölgesi yerleşim dokularını, düz araziye kurulu, vadi yamacına kurulu ve büyük volkanik tüf kaya eteğine kurulu yerleşimler olmak üzere üç gruba ayırmıştır. Bk. Binan, 1994, 66.

Çiz. 2: Kapadokya Bölgesi Yerleşim Dokusu, (Binan, 1985, 66)

Ürgüp tarihi kent dokusu ilk yerleşim alanı olarak bilinen Temenni Tepesi ve Esbelli kayasını merkez alarak güney yönüne doğru gelişen alandır. Bu alan belirgin görsel çevre öğeleri ve doğal ve kültürel referans noktalarıdır. Temenni Tepesi yuvarlak biçimli olup yaklaşık 200 m çapında ve 100 m yüksekliğinde olup, mahalle toplam 5.45 Ha alana sahiptir. Vadi ve kayalık tepe- sırt akslarının toplandığı ve Ürgüp tarihi mahallelerinin bağlandığı merkezi bir düğüm noktası niteliği taşımaktadır. Temenni Mahallesi, Temenni Tepesi'nin yamaçlarına kurulu olup tepede türbe ve müzenin bulunduğu düzlük platformdan başlayarak yamaçları kaplayan konut dokusu ile sonlanmaktadır²⁴. Temenni tepesi ve yamacına kurulan bu geleneksel doku topografya ile bütünleşerek yapıların arasındaki bahçe ve avlu gibi açık alanlarla birlikte kentsel ve doğal öğelerin birleştiği organik bir doku oluşturmuştur. Mahallede eski yapıların arasında harabe durumunda geleneksel yapılar da bulunmaktadır. Sokaklar eğimli ve kıvrımlı olup Temenni Tepesi'ne çıkan yola bağlanmaktadır. Sokak silüetini oluşturan en önemli öğeler evlerin yığma taş mimari ile çıkmalı veya çıkmasız yapılan cepheleri ve avlu duvarlarıdır.

24 UTТА Planlama Projelendirme Danışmanlık Tic.Ltd.Şti, 2014, 86.

Çiz. 3: Temenni Mahallesi'nin Özgün Dokusunu Gösteren 1968 Kadastral Planı, (Ürgüp Belediyesi Arşivi, 2019)

Temenni mahallesi Antik Dönem, Roma, Bizans ve Türk dönemlerine ait kültür miraslarının bir arada bulunduğu ve çok katmanlı bir yerleşim karakteri göstermektedir. Günümüzde sosyal ve turistik amaçlı bir seyir tepesi olarak kullanılan Temenni Tepesinin eteklerinde yer alan konutlarının tepenin doğal kaya doku ile bütünleştiği görülmektedir. Esbelli kayası ve Temenni Tepesi ile öne çıkan bu alanların yamaçlarında yumuşak eğimli bir araziye yerleşen geleneksel mimari doku yer almaktadır. Ürgüp yerleşimi geleneksel

konut dokuları yanında eğitim, ticaret, din, sağlık ve sosyal yapıları ile kültürel çevreyi oluşturan alanları ile tarihi kente önemli bir örnek teşkil etmektedir. Doğal sit yapısı jeolojik formasyonu açıkça gösteren yapısı, terk edilmiş, harap olmuş kaya oyma mekanları mahallenin özgün doku özelliklerini göstermektedir²⁵. Mahalledeki yapıların iklim elemanlarından (güneş, rüzgar..) yararlanırken birbirine saygılı yaklaşımları, yerel malzeme kullanımları, mimari öğelerin devamlılığı ve bir tipoloji oluşturması, avlu-sokak ilişkileri, çıkmalar ve bezemeler dokunun özgün niteliklerini pekiştirmektedir .

Ürgüp Temenni mahallesinin dokusunun oldukça eski tarihlerde oluştuğu bilinmektedir. Mahallede yapılan inceleme gezilerinde iki konut yapısı içerisinde tüneller tespit edilip bu tünellerin Ürgüp çarşısına kadar sürdüğü bilinmektedir. Çeşitli tarihlerde gerçekleşen kaya düşmeleri ile tünellerin bitiş noktaları temenni kayası içerisinde görülmektedir. Mahallenin arkeolojik sit alanı içerisinde olması, erken tarihli salname²⁶ kayıtları ve mahallede yapılan dini yapılar, cami ve mescit gibi anıtsal yapıların inşa tarihinden de anlaşılmalıdır.

Fot. 4: Ürgüp Temenni Tepesi, (Jerhphanion, 1925-1942)

Mahalledeki anıtsal nitelikli yapılar, Kılıçarslan Türbesi, Tahsin Ağa Kütüphanesi (Günümüzde Temenni Müzesi), Karamanoğlu Cami, İnkılap İlkokulu, Sağır Mescit ve Temenni çeşmesi yapılarıdır. Yine Temenni Mahallesi'nde tek yeşil olan olarak kullanılan Vefa Küçük Parkı da önemli çevresel değerlerden birisidir. Ürgüp yerleşimindeki en yüksek noktada konumlanan Temenni Tepesi'nde önemli seyir noktaları bulunmaktadır.

Anıtsal Nitelikli Yapılar

Temenni Tepesi ve Yeraltı Geçidi: Temenni Tepesi, dinsel özelliklere sahip olan, Türkler ve Hristiyanlar için “dilek, istek, dini ululardan dilekte bulunma tepesi” dir. Temenni kült alanı Sümer dilinde kurban kesilen adak adanan yer anlamındadır. Temenni Tepesi Eski Ürgüp Akropolü olarak tescillenmiştir. Temenni Tepesi'nde yer altında kuzeyden güneye doğru uzanan uzunluğu yaklaşık 200 m'yi bulan üç dinlenme odalı

25 UTTA Planlama Projelendirme Danışmanlık Tic.Ltd.Şti, 2014, 36- 66.

26 Oflaz, 1992, 53.

ve odaların girişlerinde değirmen taşının bulunduğu yeraltı geçidi bulunmaktadır. Bu geçidin çeşitli kollara ayrıldığı Kadı Kalesi, Damsa çayı ve Cumhuriyet Meydanı'ndaki çarşıya kadar uzandığı bilinmektedir. Bu geçidin savunma amaçlı korunma yeri ve sığınak olduğu düşünülmektedir²⁷.

Fot. 5: Mahallede Yer Alan Kaya Oyma Tünellerden Birisi

Tahsinağa Kütüphanesi: Kütüphane binası 1855 yılında Abdülmecit Han zamanında Darüssade Ağası olan Tahsin Ağa tarafından Temenni Tepesi'nde kurulmuştur. İstanbul'dan Ürgüp'e gelen ağa 600 kitabı yanında getirmiştir. 80 yıl kadar Temenni tepesindeki kare planlı ve kubbeli yapıda hizmet veren kütüphane daha sonra Ürgüp Merkezde yer alan halk kütüphanesine taşınmıştır. Tahsin Ağa Kütüphanesi'nin ilk hafızı Hacı Derviş Ağa'dır. Sonra yerine oğlu Nail Derviş geçmiştir²⁸.

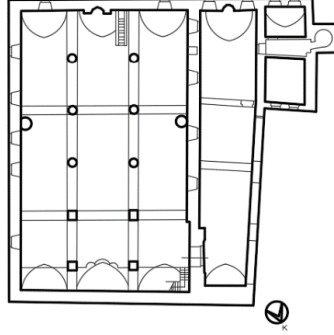
Karamanoğlu İbrahim Bey Camisi: Yapı günümüzde müzede bulunan kitabesine göre Karamanoğlu İbrahim Bey tarafından yaptırılmıştır. Kitabenin tarih kısmı tahrip olduğundan net tarihi bilinmeyen yapı araştırmacılar tarafından XIV. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Halk arasında Büyük Cami olarak da bilinen yapı ilk yapıldığı dönemde bir külliye²⁹ olarak tasarlanmıştır.³⁰ Cami planı mihraba dik uzanan üç sahın kısmından oluşan dikdörtgen planlı olup, yapım malzemesi olarak sarı kesme taş kullanılmıştır. Camide, farklı tarihlerde geçirdiği onarımlarda, revak, imam evi ve yazlık cami bölümü yapılmış, tonoz olan üst örtü kısmı kurşun çatı ile kapatılıp, aslan başlıklı çörtlenler değiştirilmiştir. Avlu kısmında şadırvan, mermer lahitli altı adet mezardan birisi Şeyhülislam Hayri Ürgüplü'ye aittir.

27 Türkmen, 1999, 25.

28 Elmacı, 2008, 44.

29 Yapı, cami, medrese ve hamam olarak tasarlanmıştır. Caminin avlusunda yer alan Baltacızade Medresesi 1938, hamam yapısı ise 1956 yılında yıkılmıştır.

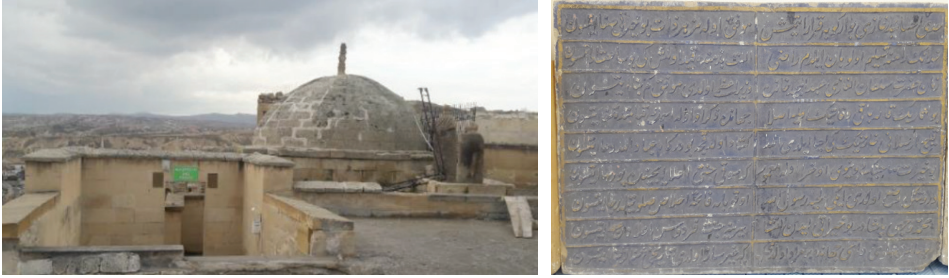
30 Eravşar, 1993, 13-14.

Çiz. 4: Ürgüp Karamanoğlu İbrahim Bey Cami Planı, (Eravşar, 1993, 13)

Sağır Mescit Camisi: Yapı üzerindeki nesih yazılı kitabeye göre, 1755 tarihinde yapılmıştır. Mescit kare biçimli olup, tamamen kesme taştan inşa edilmiştir. 1970 yılında yapılan onarımda, mescidin doğu ve kuzeyine betonarme örtülü yeni bölüm ilave edilmiştir.³¹ Mescidin özgün bölümü kubbe ile kapatılmıştır. Dışta taşkınlık yapan mihrap bazalt taşından yapılmış olup, iç kısmı sıva ve yüzeyi boyalıdır.

Ürgüp Rüknettın Kılıç Arslan Türbesi: Türbe, Selçuklu ailesinden IV. Rüknettın Kılıç Arslan adına yaptırıldığı düşünülen türbe yapısının kitabe bilgisine göre; H. 1273 (M. 1857) yılında yaptırılmıştır³². Yapı tamamen kesme taştan yapılmış olup kare biçimlidir. Üst örtü olarak kubbe kullanılmıştır. Türbenin cenazelik bölümü yoktur. Mescit kısmından oluşan bölümde, mihrap ve ahşap sanduka bulunmaktadır. Yapının dikdörtgen biçimli pencerelerinin alınlıkları içerisinde rozet bulunan kaş kemer formunda yapılmıştır.

Fot. 6: Rüknettın Kılıç Arslan Türbesi ve Kitabesi³³, Temenni Tepesi, Ürgüp

31 Eravşar, 1993, 44.

32 Eravşar, 1993, 125.

33 Yapının kitabesi Ürgüp Müzesi'nde yer almaktadır.

Fot. 7:
Görsele Sağdan
Sola Doğru Tahsin
Ağa Kütüphanesi ve
Kılıç Arslan Türbesi,
Temenni Tepesi, Ürgüp

Millet Hanı: Sözlü tarih verilerine göre öncesinde Rumlara ait bir han olduğu bilinen yapı 1920-21 yılında yıkılarak yeniden inşa edilmiştir. Yeni han ile ilgili verilen sözlü bilgilerde; üç kemerli divanhanesi ve dört ön cephe odası bulunmaktadır. Mübadele sonrasında bir muhacir tarafından alınan hanın mülkiyeti sonraki dönemde Şüküroğulları'na devredilmiştir. 1937-1939 yıllarında hanı yıkarak yerine günümüzdeki yapı yapılmıştır³⁴.

Ürgüp Rüştîye Mektebi (İnkılap İlkokulu): Okulun ön cephesinde saçak altında yer alan özgün kitabesine göre “Mek-teb-i Rüştî” (Rüştîye Mektebi) olarak 1911 (H.1329) yılında Mevlüt Usta tarafından yaptırılmıştır. İki katlı ve sekiz sınıflı olarak yapılan okul Cumhuriyetin ilanından sonra İnkılap İlkokulu ismini almıştır. İki katlı olarak kesme taştan yapılan binada sekiz oda ve iki salon bulunmaktadır.³⁵ 1960 yılında ve 2019 yılında iki kez onarım geçirmiştir. Yapı günümüzde öğretmen evi olarak hizmet vermektedir.

Fot. 8: İnkılap İlkokulu Eski (Ürgüp Belediyesi Arşivi, 2021) ve Günümüz Görsele

Temenni Mahallesi Çeşmesi: Cami-i Kebir sokak üzerinde yer alan çeşme kitabesine göre 1721 yılında Damat İbrahim Paşa tarafından yaptırılmıştır. Çeşme kare planlı olarak kesme taş malzemenen yapılmıştır³⁶.

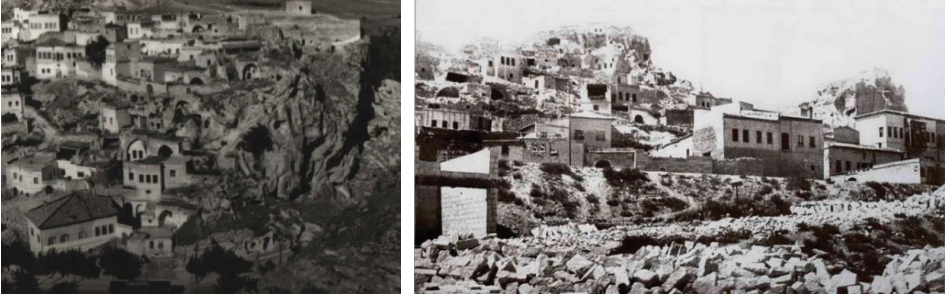
34 Kaya, 1994, 15.

35 Özbek, 2019, 318.

36 Sözlü & Allak, 2019, 130.

Sivil Mimari Doku

Temenni Mahallesi konutları mahalleyi tanımlayan sosyal alan (Temenni Tepesi), dini yapılar (türbe, cami, mescit), turistik satış noktaları çevrelerinde Temenni kayası eteklerine kümelenmişlerdir. Mahalledeki konutlar plan, cephe, kütle, yapım teknikleri ve malzeme özellikleri açısından geleneksel Ürgüp evleri ile benzerlik göstermektedir. Kayaya yaslı şekilde inşa edilen konutların alt katları genellikle kaya oyma üst katları ise yığma taş sistemde yapılmıştır.

Fot. 9: Temenni Mahallesi, (Ürgüp Belediyesi Arşivi, 2021)

Mahallenin sokak silüetinde Temenni kayasına yaslı şekilde iki katlı yapıları yığma taş konutlar özgün dokuyu yansıtmaktadır.

Çiz. 5: Temenni Mahallesi Hayri Efendi Sokak Silüeti³⁷

Mahallede özellikle Sağır Mescit sokak üzerinde yer alan yapıların kısmen özgünlüğünü koruduğu konut cephelerinde ise farklı bozulmaların olduğu görülmektedir. İnce dar bir sokak üzerinde sıralanan bu konutlar derin bir sokak silüeti özelliği göstermektedir.

37 Kabaltı mimarlıktan alınmıştır.

Fot. 10:
Sağır Mescit Sokak Üzerinde Yer
Alan Tescilli Konutlar

Mahalledeki konutların sokak- yapı- avlu ilişkileri incelendiğinde, avlulu ve avlusuz olarak iki ana tip görülmektedir. Avlusuz konut örneklerinde giriş kapısından sonra taş döşemeli ve taş kemerli tavan sisteminde yapılmış aralık mekanına girilmektedir. Bu mekândan odalara dağılım görülmektedir. Avlulu konutlarda ise avlunun yerine göre içte veya yanda olduğu örneklere rastlanmıştır.

Şek. 1:
İncelenen Konutlar Avlu
Tipolojisi

AVLU YAPI TİPOLOJİSİ			
SOKAKTAN AVLUYA GİRİŞİ OLAN KONUTLAR		SOKAKTAN "ARALIK" A GİRİŞİ OLAN KONUTLAR	
AVLUSU YANDA OLAN KONUTLAR	AVLUSU ARKADA OLAN KONUTLAR	AVLUSU OLMAYAN KONUTLAR	AVLUSU ARKADA OLAN KONUTLAR
<p>1 nolu konut ZEMİN KAT</p>	<p>4 nolu konut ZEMİN KAT</p>	<p>5 nolu konut ZEMİN KAT</p>	<p>2 nolu ko ZEMİN KAT ARA KAT</p>
	<p>3 nolu konut ZEMİN KAT</p>		
			<p>■ AVLU ■ YAPI</p>

Mahalledeki konutlar plan özellikleri bakımından benzer tipoloji özellikleri gösterse de farklı örneklerde görülmektedir. Mahallede sık görülen plan şemasında konut girişinden direk aralık mekanına oradan da arka veya iç avluya geçilen örneklerdir. Aralık mekanı giriş katlarında avlu ve sokağı birbirine bağlamaktadır. Zemin katta avluya açılan gündelik işlerin gerçekleştiği servis mekanları bulunmaktadır. Bunlar, tafana (mutfak), şıralık, ahır, kuzuluk gibi mekanlardır. Mahallenin topografik özellikleri nedeniyle avlular genellikle küçük yapılmıştır. Üst kat planlarında dolaşım ve yaşam yeri olan sofa ve sofaya açılan odalar yer almaktadır. Temenni mahallesinde incelenen konutlar genellikle sofasız ve iç sofalıdır. Sofasız konut örneklerinde odalar bir merdiven ile avluya veya bahçeye açılmaktadır. İç sofalı örneklerde ise odalar sofanın iki tarafında yer almaktadır. İncelenen örneklerin birinde cihannüma görülür.

Konutların alt katlarında genellikle taş döşeme ve taş kemer-tonoz tavan sistemi görülürken üst katlarda ahşap döşeme ve ahşap tavan sistemi görülmektedir. Üst katlarda görülen tavanlar genellikle ahşap kaplama olup, düz çıtalı veya oymalı- işlemeli ahşap tavan örnekleri görülmektedir.³⁸ Temenni mahallesinde görülen çatı tipleri düz çatı, beşik çatı³⁹ (çift yüzeyli çatı) ve sundurma çatı⁴⁰ (tek yüzeyli çatı) örnekleridir. Geleneksel ahşap malzeme ile yapılan bu çatılarda kaplama malzemesi olarak alaturka kiremit kullanılmıştır. Mahallede tek yöne eğimli çatı sisteminin fazla kullanılmış olması mahallenin evlerinin eğime oturması sebebi ile su akışının ön tarafa verilmek istenmesinden kaynaklanmaktadır.

Temenni Mahallesi'nde incelenen konutlar genellikle iki katlıdır. Bu konutların yanında iki ve üç katlı konut örnekleri de bulunmaktadır. Konutların üst katlarında genellikle çıkmalar bulunmaktadır. Ürgüp yerleşimi konutlarında olduğu gibi Temenni mahallesi konutlarının da içerdiği en zengin mimari eleman çıkmalardır. Çıkmalar yapıların mimari değerini artırırken, aynı zamanda sokak, meydan gibi ortak alanlara görsel katkıda bulunmaktadırlar. Bölgede çıkmaların yapılma nedenleri, strüktürel, kullanıldığı katlarda alan kazanmak, sokak ya da meydanların izlenebileceği bakı noktaları oluşturmaktır. Çıkmalar cephedeki konumlarına (ortada, kenarda, iki yanda, kat boyunca), sayısına (tek, çift), plandaki biçimine (açık, kapalı) göre sınıflandırılabilir. Özellikle sokak cephelerinde kapalı çıkma veya açık çıkma (balkon) ve yarı açık kütleler önemli rol oynamaktadırlar. Mahallede çıkmaların taşıyıcı elemanları olan taş payandalarda yapısal bir parça olduğu kadar aynı zamanda dekoratif birer eleman olarak cepheye katkı sağlarlar. Temenni mahallesinde incelenen konutlarda çıkma, kapı, pencere elemanlarının konum ve düzenlerine bağlı olarak simetrik ve asimetrik cephe düzenleri görülmektedir.

38 Günümüzde bazı konut mekanlarında özgün döşeme veya tavan kaplamalarının yerini beton veya şap malzemenin aldığı görülmektedir.

39 Erten, 2014, 249. Çift yöne kırma olarak bilinen çatıda en üst noktada yer alan mahya ve eğimli iki yüzeyden oluşmaktadır. Genellikle ahşap oturma sistemde yapılan bu çatılarda taşıyıcı sistem mertek, aşık, dikme, kuşaklama ve çatı makaslarından oluşmaktadır.

40 Oymael, 2015, 149. Rahle çatı olarak da adlandırılan sundurma çatının yapımı kolay ve maliyeti azdır. Çamaşırılık, depo, odunluk gibi açıklığı az olan yerlerde uygulanmaktadır. Müstakil yapılar da ayrı olarak uygulandığı gibi başka binanın duvarına dayalı şekilde de yapılmaktadır.

CEPHE TİPOLOJİSİ				
		ÇIKMASIZ	ÇIKMALI	
			AÇIK ÇIKMA (BALKON)	KAPALI ÇIKMA
ASİMETRİK	 <p>1 nolu konut</p> 	 <p>5 nolu konut</p> 	 <p>3 nolu konut</p> 	
	 <p>4 nolu konut</p> 	 <p>2 nolu konut</p> 		

Şek. 2: İncelenen Konutlar Cephe Tipolojisi

Temenni mahallesi konutlarında ana giriş kapıları avluya veya doğrudan konuta açılan kapılar olarak iki başlıkta incelenebilir. Doğrudan konuta açılan kapılar genellikle döşemesi taş kaplama, tavanı ise taş kemer olan aralık mekanına açılmaktadır. Avluya açılan kapılar genellikle anıtsal nitelikli, bezemeli taş kemerli ve çift kanatlı ahşap kapılardır. Doğrudan konuta açılan kapılar avluya açılan kapılar ile büyük ölçüde benzerlik gösterip kapı üzerinde genellikle bir tepe penceresi bulunmaktadır. Dikdörtgen, elips, dairesel biçimli tepe penceresi örnekleri görülmektedir.

Mahalledeki pencere örnekleri genellikle dikdörtgen biçimli ve ahşap doğramalıdır. Düşey yönde açılır pencere örnekleri daha fazla görülürken giyotin pencere örneklerine de rastlanmaktadır. Tek kanatlı ve çift kanatlı yapılan pencere örneklerinde alt kat pencereleri daha küçük boyutluyken üst kat pencereleri daha gösterişli ve büyük boyutludur.

Şek. 3:
Temenni
Mahallesi
Kapı
Örnekleri

	AVLUYA AÇILAN KAPILAR			"ARALIK" A AÇILAN KAPILAR				
ÜÇGEN ALINLIKLI								
KEMERLİ								
DÜZ (LENTOLU)								

Yapıların iç mekan mimari elemanları oldukça çeşitlidir. Merdiven, dolap, sedir, niş, lambalık, ocak, gusülhane⁴¹ gibi elemanlar iç mekanda kullanılan işlevsel ve yerel örneklerdir.

Fot. 11: Temenni Mahallesi Konut İçi Kültürel Öğeler

41 Çalışmada incelenen gusülhanelerde özgünlüğünü koruyan örnekler olduğu gibi, üzerine seramik kaplama yapılan veya şap atılan örneklere de rastlanmıştır.

Yapıların cephelerinde ve iç mekan elemanlarında yerel motifleri⁴² içeren taş ve ahşap bezeme⁴³ detayları da görülmektedir. Cephede pencere ve kapı üstlerinde, kat silmelerinde, balkon altı konsollarında, iç mekânda ise niş ve şömine detaylarında kullanılan taş bezemeler birçok yapıda dekoratif unsur olarak kullanılmıştır. Yine yapıların iç mekanında kullanılan dolap, tavan, kapı elemanlarında ise ahşap bezeme detayları görülmektedir.

Temenni Mahallesinin Değişim Süreci ve Korunma Sorunları

Tarihi kentlerin tüm somut ve soyut öğelerinin niteliği, sokak dokuları, parseller, yeşil alanlar, yapıların strüktür, hacim, üslup, ölçek, malzeme, renk ve bezemeleriyle tanımlanan biçim, görünüş, iç ve dış özellikleri, kent veya kentsel alan ile onu saran doğal veya insan yapısı çevre arasındaki ilişkisi ve sosyal dokusu kültürel çeşitlilik bağlamında korunacak öğeler arasındadır⁴⁴.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yasası'nın 3. Maddesi tabiat varlıklarını "jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlar" olarak yer almaktadır⁴⁵. 3.derece Doğal Sit Alanı ise, "doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yolunda, yörenin potansiyeli ve kullanım özelliği de göz önünde tutularak konut kullanımına da açılacak alanlar" olarak tanımlanmıştır⁴⁶. Yasaya göre derecelendirmenin neye göre veya hangi bilimsel veriye dayandırıldığı bir belirsizliği doğurmaktadır. Bu kapsamda 3. derece doğal sit alanlarında her türlü kullanımın gerçekleştirilebileceği görülmektedir. Her alanın ayrı değerlendirilmesinin daha doğru olacağı görülmektedir. Temenni mahallesinin bölgedeki konumu ve sahip olduğu jeolojik yapısı, nitelikleri, kapasitesi, çevresinde yer alan diğer işlevler düşünülerek bir koruma alanı oluşturulması gereklidir.

Temenni kayasının dış iklim koşulları nedeniyle zamanla erimesi ve biçimini kaybetmesi alandaki önemli tehditlerden biridir. Tarih boyunca farklı dönemlerde gerçekleşen kaya düşmesi sorunları ile mahallenin fiziki yapısında bazı değişiklikler olmuştur. Temenni Tepesi'nde ilk olarak E. Lahn tarafından 1953 tarihli raporla kaydedilmiştir. Temenni Tepesi'nde son kaya düşmesi olayı ise 2007 yılında gerçekleşmiş ve çeşitli önlemler alınmıştır. Bu tarihler arasında kaya düşmesi olayları yaşanmış ve önlem olarak bazı konutların boşaltılması ve işyerlerinde ise güçlendirme önlemlerinin alınması kararları verilmiştir. Temenni Tepesi'nde farklı tarihlerde gerçekleşen kaya

42 Özgül & Uzbek, 2003. Geometrik ve bitkisel motifler kullanılmıştır. Mahallede sık kullanılan motifler çarkıfelek, çiçek kabartmaları ve çeşitli geometrik desenlerdir.

43 Mahallede görülen bezeme detayları Ürgüp'te Rumların yaşadığı mahalle örneklerine göre daha sade özellikler göstermektedir.

44 ICOMOS, 2011.

45 Özgönül & Madran, 2011, 20.

46 Özgönül & Madran, 2011, 26.

düşmesi en son 2007 yılında gerçekleşmiştir. Alanın afet riski taşıması sebebiyle kaya ıslahı çalışmaları yapılarak çeşitli önlemler alınmıştır. Bu kapsamda imar planı verilerine göre Temenni Tepesi eteklerinde yer alan işyerlerinin arka bahçelerinde önlem alınmadan kullanılmaması, dökülen kaya parçalarının belirli aralıklarla temizlenmesi, işyerlerinin arka kısmında yer alan kaya mağaraların kesinlikle genişletilmemesi, mağaraların kullanımında gerekli güçlendirme önlemlerinin alınması ve çeşitli kurumlardan izinlerin alınması gerekli görülmüştür⁴⁷

Fot. 12: Temenni Mahallesi, (Ürgüp Belediyesi Arşivi, 2021)

Ürgüp'ün en eski mahallelerinden biri olan Temenni Türklerin yaşadığı bir mahalledir. Cumhuriyet dönemi ve sonrasında 1980'lere gelene kadar mahallede çoğunlukla memur (mal müdür, hâkim, öğretmen) ailelerin yaşadığı bilinmektedir⁴⁸. 80 sonrası dönemde evlerin satılması, miraslı paylaşımlar, turistik amaçlı kullanımlarla mahallede yaşayan yerel halk çoğunlukla farklı yerlere gitmiştir. Atıl durumda kalan evlerin gelir düzeyi düşük ve koruma bilinci oluşmamış kullanıcılara kiraya verilmesi, evlerin içerisinde izinsiz olarak yapılan müdahaleler, yanlış onarımlar Temenni mahallesinin eteklerinde yer alan geleneksel dokunun harabeye dönüşmesine yol açmıştır. 3. Derece sit alanı içerisinde yer alan mahallede eski evlerin korunması ve yeniden kullanımı korumanın önemli sorunlarından birisidir. Bu bağlamda mevcut konut stoku, koruma teknikleri, sosyal talepler özenli bir şekilde incelenmelidir⁴⁹. Temenni Mahallesi geleneksel konutlarının tipoloji çalışmalarının yapılması, özellikle otel yapılarına dönüşme süreçleri üzerine çalışmalar yapılmalıdır. Yine mal sahiplerinin ve halkın restorasyon konusunda yönlendirmek ve bilgilendirmek önemli konulardan birisidir.

Mahallede atıl durumda bırakılan konutlar, yanlış müdahaleler, kapalı kapıların ardında izinsiz yapılan müdahaleler, adeta çöplük olarak kullanılan ara sokaklar, özgün

47 UTTA Planlama Projelendirme Danışmanlık Tic.Ltd.Şti, 2014, 75.

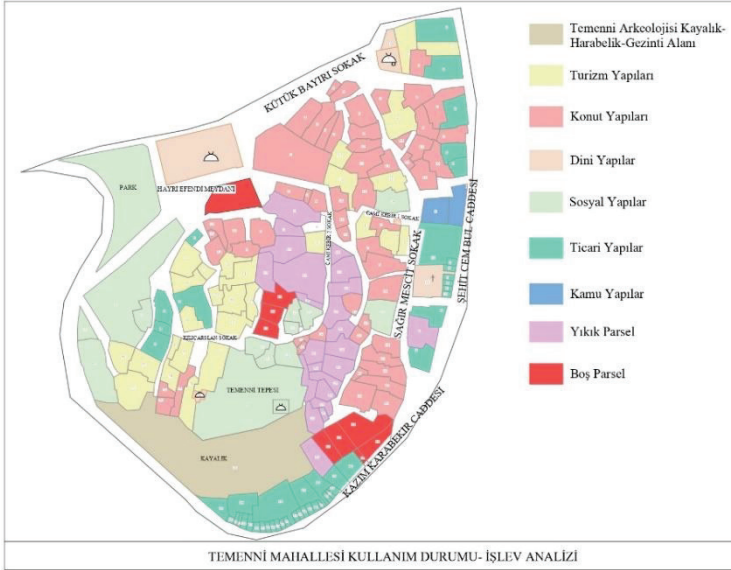
48 Mahalle sakinleri ve muhtardan alınan sözlü verilere göre hazırlanmıştır.

49 (Kuban, 2013), 193.

kaya odaların izinsiz şekilde büyütülmesi gibi büyük sorunlarla karşı karşıyadır. Bu müdahaleler ile özgün doku ve mimari özellikler yok olmakta kitsch örneklerin sayısı artmaktadır. Ürgüp Temenni Mahallesi işlevsel, sosyal ve fiziki açıdan birçok sorun taşısına da az sayıda örnekle özgün doku ve mimari özelliklerini hala korumaktadır.

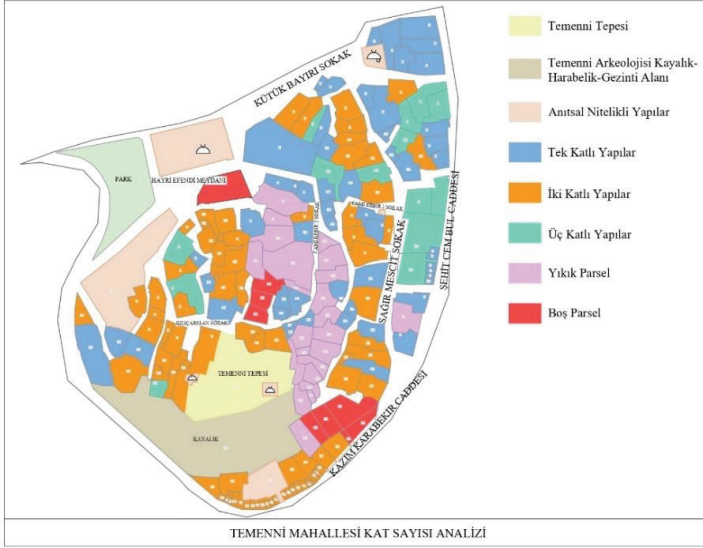
Temenni mahallesi detaylı olarak incelendiğinde mahallede 11 ada, 184 parsel olduğu görülmektedir. Yapılan arazi çalışmalarında mahalle ile ilgili çeşitli veriler elde edilmiştir. Buna göre; 7 adet anıtsal nitelikli yapı, 9 adet boş parsel, 22 adet yıkık parsel, 88 adet restore edilmiş parsel, 58 adet yapı ise özgünlüğünü korumaktadır. Bu veriler ışığında mahallede 146 yapının iyi durumda olduğu tespit edilmiştir.

Ürgüp çarşısı merkezinde önemli bir tarihi ve turistik alan içerisinde yer alan Temenni Mahallesi seyir terası, arkeolojik alan, ticari işlevli yapılar, turistik amaçlı oteller ve geleneksel doku iç içe geçmiş durumdadır. Geleneksel konut dokusu içerisinde kullanılmayan ve âtlı durumda bırakılan yapıların sayısı oldukça fazladır.

Şek. 4: İşlev Analizi (Tespit: 2021 Arazi Çalışması)

Geleneksel dokuyu oluşturan yapılar ve Temenni eteklerinde Kazım Karabekir Caddesi üzerinde yer alan yapıların kat adetleri büyük oranda birbirine benzerdir. Mahalledeki geleneksel yapılar bir veya iki katlı olup az sayıda örnekte de üç katlı örnekler görülmektedir. Bölgede kat sınırlamasının getirilmesi Temenni mahallesine de olumlu yansımış doku genellikle iki katlı olarak korunmuştur. Fakat mahallenin belli yerlerinde atıl durumdaki yapıların yıkılmaları ile sokak silüetlerinde çözülme ve boşalmalar gerçekleşmiştir.

Şek. 5: Kat Sayısı Analizi (Tespit: 2021 Arazi Çalışması)

Abartılı tasarımlar, sığ ve *kitsch* yaklaşımlarla duyumların tembelleştiği ve kentsel çevrenin yozlaştığı örnekler tarihi mahallelerin özgünlüğünü bozmaktadır⁵⁰. Temenni mahallesindeki konutların yapısal durumları incelendiğinde alanın farklı bölgelerinde yıkık, harap ve yapısal durumu kötü örneklerin olduğu görülmektedir. Bu yapıların kötü durumda olmasının temel nedeni kullanıcıların yapıyı terk etmesi sonucu yapıların bakım ve onarımlarının yapılamaması ve zaman içinde tamamen yıkılacak duruma gelmeleridir.

Fot. 13: Temenni Mahallesinde Görülen Bozulma Örnekleri

50 Erzen, 2015, 27.

Sonuç

Günümüz dünyasında endüstrileşmeyi izleyen kentsel değişimlerin etkisiyle tarihi kentler ve kentsel alanlar tehdit altında olup ihmal edilmekte, harap olmakta, hatta yok edilmektedirler. Koruma kavramı tek yapı ölçeğini aşarak toplumun ilgisini cezbeden tüm çevrenin korunması ve onarımını içermektedir. Gelişmekte olan ülkelerde bulunan anıtlar, turist çektikleri için genellikle birer gelir kaynağı olarak değerlendiriler de gerçekte bu yapılar yaşamın kendisine ait insani unsurun bir parçası olarak düşünülmalıdır.⁵¹ Brandi'nin belirttiği "modern olanı reddetmeden ve geçmişi tahrip etmeden gelecek ile bir bağ kurma gerekliliği" üzerinde durulması gereken önemli bir vurgudur.⁵²

Osmanlı Dönemi'nde Ürgüp'te Müslüman Türklerin yaşadığı ve ilk yerleşim yeri olduğu bilinen Temenni Mahallesi, Türbe, Cami, Mescit gibi dini yapıları, kütüphane ve okul (rüştiye) yapıları ile; dokunun büyük bir kısmını oluşturan ölçekleri, mekansal ve mimari özellikleri ve elemanları açısından çeşitlilik sunan geleneksel konutlarıyla; döneminin sosyal, kültürel ve fiziksel özelliklerini yansıtan önemli bir tarihi kentsel dokudur. Aynı zamanda mahalle kent merkezinde ve ticaret akslarının ortasında yer alan güncel müdahale onarımları ile yapılan otel yapılarının bulunduğu, yerli ve yabancı turistler için turizm amaçlı, geleneksel ticaret ve rekreasyon amaçlı bir çekim alanıdır.

Mahallede Doğal ve Kentsel+Arkeolojik sit sınırları içerisinde yer almaktadır. Temenni Mahallesi farklı koruma katmanlarını içermesine rağmen yerleşim dokusunda bütüncül bir koruma anlayışı maalesef gelişmemiştir. Temenni mahallesi sorunlarına baktığımızda peri bacalarının yıkılma tehlikesi oluşturması, kaya oyma yapıların kaçak şekilde genişletilmesi, mahallede yerleşik nüfusun azalarak konutların turizm tesislerine dönüşmesi ve yeni yapılaşmaların mahallenin geleneksel dokusunu bozduğu görülmektedir. Konutların otel olarak kullanımı, otopark yetersizliği, kentsel altyapının yetersizliği, turizm faaliyetleri, güvenlik sorunu gibi çevresel faktörler ile, yapıların malzeme ve yapısal sorunları mahallede konut kullanımını azaltmakta ve yapıların terk edilmiş sürecini hızlandırmaktadır. Ancak Temenni Tepesi'nin bir turistik gezi rotası olması mahallenin yoğunluğunu arttırmaktadır. Ayrıca konutların otellere dönüştürülmesi yapıların kapasitelerinin çok üzerinde kullanılmasına sebep olmaktadır. Mahallede kullanılan konutlar ise merkezi konum ve ucuz fiyat imkanı ile daha çok düşük gelir grubu tarafından tercih edilip geçici bir yer olarak görmeleri sebebi ile bilinçsiz müdahaleler ile kullanılmaktadır. Her iki durumda da yapılar fiziksel ve yapısal hasarlara maruz kalmaktadırlar. Bu şekilde yapılan bilinçsiz müdahaleler çoğu kez yapıların özgün mimarisi, malzemeleri ve yapım sistemleriyle uyumlu olmadıkları için yapılara zarar vermekte ve ciddi problemlere neden olabilmektedir.

Kentsel+Arkeolojik sit alanı olarak belirlenen mahallede koruma önlemlerinin artırılması gerekmektedir. Bu kapsamda, Ürgüp için önemli bir turistik cazibe merkezi olan Temenni'nin hızlı, hassas, detaylı, çok boyutlu ve multidisipliner bir yaklaşımla sos-

51 Erder, 2020, 34.

52 Brandi, 2021, 54.

yo-kültürel ve fiziki yapısının korunması, yaşaması ve geleceğe aktarılması gerekmektedir. Bölgede koruma bilincinin oluşması ve bütüncül bir koruma anlayışının uygulanması için toplum, mal sahibi, mimar, planıcı, yerel yönetim, alan başkanlığı gibi kurumların ortak çalışmalar yapması ve çözüm odaklı bir yol haritası çizmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Ahunbay, Z. (2007). Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon. İstanbul: Yem Yayınları.
- Ahunbay, Z. (2019). Kültür Mirasını Koruma-İlke ve Teknikleri. İstanbul: YEM Yayınları.
- Aktüre, S. (1978). 19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekansal Yapı Çözümlemesi. Ankara: O.D.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.
- Altınöz, G. B. (2010). Tarihi Dokuda Yeni'nin İnşaası. Ege Mimarlık, sayı:75, 18-26.
- Anastasopoulos, G. (1914). Ürgüp. Mikrasiatikon Imerologion "O Astir" (s. 110-119). Atina.
- Anonim. (1983). Yurt Ansiklopedisi, C:8. . İstanbul: Anadolu Yayıncılık.
- Arel, A. (1982). Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar. İzmir: Ege Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi.
- Balta, E. (2010). Prokopi. İstanbul: Birzamanlar Yayıncılık.
- Binan, D. U. (1994). Güzelyurt Örneğinde Kapadokya bölgesi Yiğma Taş Konut Mimarisinin Korunması İçin Bir Yöntem Araştırması. Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi. İstanbul.
- Brandi, C. (2021). Restorasyon Kuramı. İstanbul: Janus Yayıncılık.
- Büyükmihçi, G. (2000). Anadolu'da Konut; Nevşehir Evleri. Arkitekt, Sayı:478.
- Cappadocia Explorer. (2021, 12 2). <https://fi-fi.facebook.com/pg/CappadociaExplorer/posts/>. adresinden alındı.
- Eldem, S. H. (1954). Türk Evi Plan Tipleri. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Elmacı, O. (2008). Ürgüp Tarihi. Ankara: Ürün Yayınları.
- Eraşar, O. (1993). Ürgüp ve Çevresindeki Türk-İslam Devri Yapıları. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Konya.
- Erder, C. (2020). Tarihi Çevre Algısı. İstanbul: Yem Yayınları.
- Ergenç, Ö. (1984). Osmanlı Şehrindeki 'Mahalle' nin İşlev ve Nitelikleri Üzerine. Osmanlı Araştırmaları, 69-78.
- Erten, E. (2014). Mimarlıkta Yapı- Yapım. İstanbul: Birsen Yayınevi.

- Erzen, J. N. (2015). Üç Habitus - Yeryüzü Kent Yapı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Esmer, M. A. (1984). Avanos'un Eski Evleri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ICOMOS. (1999). Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü. ICOMOS 12. Genel Kurulu. Meksika.
- ICOMOS. (2011, Kasım 28). The Valletta Principles for the Safeguarding and Management of Historic Cities, Towns and Urban Areas / 2011. <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Icomostuzukleri&dil=tr> / (Erişim Tarihi: 09.08.2021) adresinden alındı.
- ICOMOS. (2013). Mimari Mirası Koruma Bildirgesi.
- Jerhphanon, G. d. (1925-1942). Une Nouvelle Province de l'Art Byzantine Les Eglises Rupestre de Cappadoce. Paris: I-VII.
- Kalaycı, M. G. (2006). Geleneksel Ürgüp Konutları ve Dereler Mahallesi Koruma Geliştirme Önerisi. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Yüksek Lisans Tezi. içinde Ankara.
- Kaya, M. (1994). Geçmişten Günümüze Ürgüp. Nevşehir: Özel Baskı.
- Korat, G. (2003). Taş Kapıdan Taç Kapıya. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kuban, D. (2013). Türkiye'de Kentsel Koruma. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Küçükerman, Ö., & Güner, Ş. (1995). Anadolu Mirasında Türk Evleri. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Oflaz, M. (1992). 16. Yüzyılda Niğde Sancağı. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi. Ankara.
- Oflaz, M. (2004). 16. Yüzyıl Başlarında Ürgüp Kazası. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 37-63.
- Oymael, S. (2015). Yapı Bilgisi- 2. İstanbul: Birsen Yayınevi.
- Öger, A., & Özdem, O. (2013). Nevşehir Salnamesi 1914. Ankara: Nevşehir Üniversitesi Yayınları.
- Özbek, Y. (2019). Tanzimat Sonrası Osmanlı Eğitim Yapıları. A. Budak, & M. Yılmaz, Osmanlı Sanatında Değişim Dönüşüm (s. 317-356). Konya: Literatürk.
- Özdemir, A., & Şimşek, İ. (2021). Kentsel Arkeolojik Sit Alanlarında Koruma Yaklaşımı: Denizli, Hisar (Attouda) Örneği. Art- Sanat Dergisi, 230-247.

- Özgönül, N., & Madran, E. (2011). Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması. Ankara: TMMOB Mimarlar Odası Yayınları.
- Özügül, M. D., & Uzbek, M. H. (2003). «Semboller ve Mekan/ Mustafapaşa»da Sivil Mimari Cephe Örnekleri Üzerine Bir Çözümleme», Kapadokya Üzerine. YTÜ Basım Yayın Merkezi, Üniversite Yayın No: YTÜ.mf.sm-03.0702/ Fakülte Yayın No: MF.ŞBP-03.001,İstanbul., 119-139.
- Solmaz, F., & Şahin Güçhan, N. (2011, Kasım 16-19). Kapadokya Geleneksel Konutlarının Mimari Özellikleri. 1. Uluslararası Nevşehir Tarih ve Kültür Sempozyumu , s. 237-264.
- Sözen, M. (1998). Kapadokya. İstanbul: Ayhan Şahenk Vakfı.
- Sözen, M., & Tanyeli, U. (1986). Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Sözlü, H., & Allak, F. (2019). Nevşehirli Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın Bâniliğindeki Ürgüp Çeşmeleri. Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 127-145.
- TC Kültür ve Turizm Bakanlığı. (1983). Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu- 2863. Resmi Gazete, Sayı : 18113.
- Türkmen, K. T. (1999). Bilinmeyen Kapadokya'dan Bir Kesit: Ürgüp. İstanbul: Ürün Yayınları.
- Uluengin, F., Uluengin, B., & Uluengin, M. B. (2010). Osmanlı Anıt Mimarisinde Klasik Yapı Detayları. İstanbul: Yem Yayınları.
- UTTA Planlama Projelendirme Danışmanlık Tic.Ltd.Şti. (2014). Ürgüp Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu. Ankara.
- Ürgüp Belediyesi Arşivi. (2019, 09 26). Nevşehir, Ürgüp.

Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi | *Ege University, Faculty of Letters*
Sanat Tarihi Dergisi | ***Journal of Art History***
ISSN 1300-5707 | e-ISSN 2636-8064
Cilt: 31, Sayı: 2, Ekim 2022 | *Volume: 31, Issue: 2, October 2022*

Sahibi (Owner): Ege Üniv. Edebiyat Fak. adına Dekan (On behalf of Ege Univ. Faculty of Letters, Dean): Prof. Dr. Yusuf AYÖNÜ ♦ Yazı İşleri Müdürü (Managing Director): Doç. Dr. Hasan UÇAR ♦ Editörler (Editors): Dr. Ender ÖZBAY, Prof. Dr. İnci KUYULU ERSOY ♦ Yayın Kurulu (Editorial Board): Prof. Dr. Semra DAŞÇI, Doç. Dr. Lale DOĞER, Doç. Dr. Sevinç GÖK İPEKÇİOĞLU ♦ İngilizce Editörü (English Language Editor): Dr. Öğr. Üyesi Elvan KARAMAN MEZ ♦ Sekreteryaya - Grafik Tasarım/Mizampaj - Teknik İşler - Strateji - Süreç Yönetimi (Secretariat - Graphic Design/page layout - Technical works - Strategy - process management): Ender ÖZBAY

[İnternet Sayfası \(Açık Erisim\)](#) | [İnternet Page \(Open Access\)](#)

DergiPark
AKADEMİK
<https://dergipark.org.tr/std>

Sanat Tarihi Dergisi hakemli, bilimsel bir dergidir; Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanır.

Journal of Art History is a peer-reviewed, scholarly, periodical journal published biannually, in April and October.

